

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ОРІЄНТАЦІЇ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

Наукові праці МАУП, 2008, вип. 1(17), с. 181–186

Розглядаються проблеми інтеграційних процесів України та інтеграційні орієнтації партій як чинник формування політичної культури молоді. Автор дійшов висновку, що парламентські вибори 2006 і 2007 р. вивели дискусію щодо інтеграційних процесів України на примітивний рівень. Суб'єкти виборчого процесу намагалися будь-якими методами заручитися підтримкою електорату, одночасно поглиблюючи розкол у країні.

Політична культура фіксує рівень розвитку політичної свідомості, політичної діяльності та поведінки індивідів, груп, соціальних інститутів. Певний тип політичної культури формується впродовж тривалого часу, а одним із чинників формування є політичні орієнтації провідних партій. Здобувши незалежність, Україна отримала можливість безпосереднього спілкування з іншими державами, стала суб'єктом міжнародного життя, приєдналась до глобальних процесів. Але у СРСР майже всі контакти зі світовим співтовариством здійснювалися через Москву. Внаслідок цього українці набули хибного уявлення про сутність Європи і втратили здатність самостійно артикулювати свої інтереси і позиції назовні. Україна досі повною мірою не визначила свого місця в Європі. А відсутність знань у Європі про Україну призводить до дефіциту або спотвореного характеру інформації про нашу країну. Внаслідок цього нерідко приймаються помилкові політичні рішення, формуються хибні стереотипи. А на основі стереотипів і міфів різні суб'єкти виборчого процесу в Україні намагаються маніпулювати електоральною поведінкою задля досягнення поставлених цілей.

Європейський вибір України був визначений на етапі формування засад зовнішньої політики нашої держави. Ґрунтувався він на її життєво важливих інтересах, історичному прагненні українського народу бути невід'ємною складовою єдиної Європи. Доктринально Україна поділяє

концепцію нової Європи, в основі якої — Європейський Союз, Рада Європи та Організація Північноатлантичного договору. Саме ці інституції є ключовими в європейському курсі України.

Україна, усвідомлюючи себе невід'ємною частиною європейського простору, задекларувала намір стати повноправним членом Європейського Союзу. Впродовж перших 14 років незалежності взаємовідносини України з Європейським Союзом нагадують скоріше наміри, а не угоду про входження України до європейського політичного, правового та економічного простору.

Виходячи з викладеного спробуємо проаналізувати інтеграційні орієнтації політичних партій на виборах до Верховної Ради України у 2006 і 2007 р. у контексті інтеграційних орієнтацій України. Відповідно до мети основні завдання полягають у дослідженні інтеграційних векторів України та аналізі специфіки застосування інтеграційних векторів в ролі виборчих технологій на парламентських виборах 2006 та 2007 р. в Україні.

Європейська тема не є новою в українському дискурсі: політичному, суспільному і навіть побутовому. Сьогодні поняттєвий простір перервантений термінами і визначеннями, що походять від слова “Європа”. Досить часто ці терміни стають предметом словесних маніпуляцій та зазнають міфологізації. Керівники держави постійно проголошують, що ми наблизились до ЄС ближче. На думку автора, ці заяви

є хибними. Швидше ми віддалились, адже контрасти у матеріальному становищі різних верств населення України вже давно перевищили критично припустимий рівень, який визначає поріг соціальної стабільності. Нинішній рівень диференціації доходів в Україні відповідає рівню соціальної диференціації країн Заходу останньої третини ХІХ ст. Потрібно визнати, що у питаннях соціального розвитку ми не наближаємось до європейських цінностей, а поки що віддаляємось. Світ, як і країни, де не зменшується, а постійно збільшується розрив між багатими і бідними, не може бути стабільним. Така поляризація не стимулює економічне зростання, а суперечить принципам демократизації.

Інколи європейським вибором намагаються заповнити цільовий вакуум, що утворився після розпаду СРСР, внаслідок чого європейськість перетворюється з набору повсякденних суспільних цінностей у “світлу мету”, що має замінити комунізм. Навколо ідеї інтеграції в Україні існує безліч стереотипів, основним з яких є консюєризм, зведення європейської ідеї до рівня споживчого кошика, привабливої продуктової вітрини.

Тим не менше кількість та якість знань про Європу в Україні зростає. Відбувається це насамперед завдяки налагодженню мережі контактів між Україною та Європою на рівні держави, суспільства і приватного життя. Європейська інтеграція для України — це шлях демократизації політичної системи, модернізації економіки, подолання технологічної відсталості, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, створення нових робочих місць, підвищення конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробника, вихід на світові ринки.

Європейському Союзу певний час буде не до нових членів, адже тут існує низка внутрішніх проблемних питань. У цій ситуації нашій державі “є сенс спробувати запустити перспективні економічні проекти, зуміти переконати Європу, що Україна, власне, вигідний, корисний партнер з привабливими ринками. Поки Європа буде обирати свій шлях, Україна могла б (якби зуміла) закласти економічний фундамент під свою можливу подачу кандидатури” [10, 3]. При цьому слід мати на увазі, що, за даними опитування, проведеного Єврокомісією у червні 2005 р., лише 45 % громадян країн Європейського Союзу підтримують вступ України до ЄС.

Проте акцентування тільки на інтеграцію до європейської спільноти не є позитивним моментом, воно втискує Україну в обмежені рамки сві-

тового співтовариства. На думку уповноваженого депутатської групи “Народний вибір” Володимира Гошовського, Україна повинна тримати курс на максимальне зближення з Росією. Інтеграція з Росією не підмінює, а доповнює інтеграцію з Європою. Сучасна Росія переконливо доводить, що в зовнішній політиці можна і потрібно керуватися національними інтересами, а не тільки порадами західних сусідів. Поки українські політики з будь-якого приводу волають про європейський вибір, Росія практично вирішує завдання формування чотирьох загальних просторів, що дасть змогу користуватися всіма перевагами інтеграції з Європою, не втрачаючи свого суверенітету на користь Брюсселя і Страсбурга. При розгляді відносин України з Росією слід виходити з того, що їх стабільний розвиток залежить від переведення цих відносин у русло стійкої системи міжнародного співробітництва, міжнародно-правових актів. Після президентських виборів в Україні спостерігаємо стримування і навіть загострення цих відносин. І це, ймовірно, надовго. Проте Росія — наш найважливіший стратегічний партнер. Вона, як один з учасників глобалізаційного процесу, здійснює активну зовнішню політику, має досить потужний експортно-енергетичний потенціал, посідає належне їй місце у трикутнику геополітичних інтересів США — ЄС — Росія. Як для США, так і для Євросоюзу Росія є значущим геополітичним партнером. Щоб відчувати себе на рівних із США, “ЄС зацікавлений у суттєвому поглибленні партнерства з Росією і за жодних умов не піде на те, щоби природна увага до нашої держави здійснювалася за рахунок згортання співробітництва з Російською Федерацією, та й нам це не потрібно” [3, 4]. Від нормалізації відносин України з Росією залежать і наші реальні зрушення в євроінтеграційній стратегії.

Суттєвий вплив на українсько-російські відносини справляє внутрішньополітична ситуація у самій Росії. Російська Федерація (РФ) з обранням В. Путіна президентом вступила у нову смугу свого розвитку. Особливість цього етапу полягає у прагненні нинішнього президента Росії відновити сильну централізовану федеративну державу, яка б відігравала роль одного з “полюсів сили” в геополітичній структурі світу. Вибори до Державної Думи (грудень 2003 р.) показали, що, зміцнивши свої позиції в парламенті, російський президент визначатиме й реалізовуватиме магістральні напрями внутрішньої та зовнішньої політики. Не слід забувати про існуючі проблемні питання між Україною та РФ [21, 2]. Перша з них пов’язана

з державним кордоном. На сьогодні кордон між РФ і Україною не демарковано. Друга проблема пов'язана із системою транзиту нафти і газу. Росія намагається співпрацювати у цій сфері з Іраном, Казахстаном і Туркменистаном.

У відносинах з Росією Україна має бути послідовною в своїх позиціях і, безумовно, доброзичливою. Адже Україна ще довго відчуватиме потребу в ринках збуту своєї продукції, у поставках енергоресурсів. Україна є найбільшим споживачем російського газу в Європі. Одночасно Росія бачить Україну як форпост своїх зовнішньополітичних і зовнішньоекономічних інтересів. Географією та історією Україні відведено роль країни, через яку із Заходу на Схід йтимуть новітні технології, а зі Сходу на Захід — стратегічні ресурси. Росія розуміє, що їй не обійтися без України для реалізації своїх геополітичних завдань. Усвідомлюючи втрату впливу на держави Балтії, маючи американських військових у Грузії і загострення відносин з нею, розширення американської присутності в Центральній Азії, РФ намагається не випустити з-під свого впливу Київ. Україні також належить виходити з того, що їй не варто нехтувати співробітництвом з Росією.

Окремих питань постає співпраця з НАТО. Відносини України з цією організацією визначені її участю у Програмі “Партнерство заради миру” і Хартії про особливе партнерство. Динаміка цих взаємин суттєво знизилась наприкінці 90-х років у зв'язку з кризою в Югославії. Владні структури України, політичні сили всіх спрямувань засудили бомбардування югославської території. Щоправда, вони виявили різні підходи до взаємовідносин з Альянсом у майбутньому. З процесом врегулювання югославської кризи, зменшенням її гостроти відносини України з НАТО почали повертатися в попереднє русло. Україна виявила прагнення взяти безпосередню участь у реалізації Пакту стабільності на Балканах і в Проекті створення європейських сил швидкого реагування. Наприкінці травня 2002 р. Рада національної безпеки і оборони України ухвалила рішення про початок процесу, метою якого є вступ України в НАТО.

Водночас в Україні склалося інертне, часто негативне ставлення не лише політичних сил, різних владних структур, а й значної частини населення до проголошеного курсу на зближення з НАТО, що суттєво ускладнює реалізацію плану. Як свідчать комплексні соціологічні дослідження, проведені у травні 2005 р. Центром ім. О. Разумкова і Київським міжнародним інститутом соціології, 55,7 % населення виступають проти інтеграції

країни в НАТО і лише 22,1 % — за [7, 1]. На першому місці серед основних страхів противників НАТО — “це може втягнути Україну у військові дії НАТО”, на другому — що “це потребуватиме значних додаткових коштів”, далі — “в Україні хазяйнуватимуть іноземці й зарубіжний капітал” і, нарешті, — “вступ України до НАТО зіпсує відносини з Росією”.

Як наслідок, при виборі бажаного формату співіснування з НАТО, який найбільше відповідав би інтересам України, майже половина її громадян визнала за краще обрати нейтральний, позаблоковий статус країни. Як приклад наводять Швейцарію та Австрію. Ці країни, виходячи з історичних традицій, можуть дозволити собі дотримуватись нейтралітету. Але потрібно визнати, що лише Швейцарія може вважатися справді нейтральною державою. Об'єктивно Україна не може дозволити собі бути поза рамками тієї чи іншої структури безпеки. Балачки про нейтралітет (позаблоковий статус) в умовах, коли українська держава практично ніяк себе не убезпечила від зазіхань ззовні, навряд чи мають під собою ґрунт. Початок ХХІ ст. поставив перед державною владою дилему: або узгодити свій стратегічний курс з настроями співвітчизників, або переконати громадян у доцільності поглиблення співпраці з Північноатлантичним Альянсом. У цьому контексті має розглядатися проблема поглиблення зв'язку між США та Україною.

Безумовно, швидкість європейської та євроатлантичної інтеграції України залежить насамперед від зміцнення демократичних засад українського суспільства, розвитку ринкової економіки. Україна має багаті надра, найродючіші в Європі ґрунти, потужний виробничий, науковий, кадровий потенціал. Однак в сучасному інформатизованому світі національне багатство пов'язане не з якістю чорноземів, а із засобами організації суспільства.

У зовнішньополітичній сфері перед Україною постало актуальне завдання вибудувати політику, орієнтовану на національні інтереси. Україна повинна мати своє політичне обличчя, чітку позицію й діяти у власних інтересах, а не в інтересах інших держав. Досить часто Україна змінює свої вектори зовнішньополітичної орієнтації — то до Росії, то до США чи ЄС. Об'єктивно Україна змушена це робити. Проте формування й послідовне здійснення орієнтованої на власні інтереси зовнішньої політики (а шлях до цього — досягнення самодостатності внутрішнього становища, стабільного політичного, економічного і соціального

розвитку, дотримання канонів права, демократії і гуманізму) сприятиме тому, що Україна зможе стати впливовим чинником механізму оптимальної безпеки Європи ХХІ ст., від чого залежить перспектива всього геополітичного, а отже, й міжнародного становища держави.

Формування виваженої зовнішньої політики в межах трикутника Україна — Росія — ЄС на нинішньому етапі є досить складним завданням. Європейський і російський вектори мають бути рівнозначними, відносини з Росією та ЄС мають розбудовуватись активно і на партнерських засадах.

Проте на парламентських виборах 2006 та 2007 р. більшість суб'єктів виборчого процесу намагалися акцентувати увагу населення на одному із векторів, одночасно піддаючи нищівній критиці інші. Парламентські вибори вивели інформаційне середовище стосовно НАТО на дуже примітивний рівень. Тобто контрпропаганда велася на рівні “НАТО — ні”, а чому “ні” — майже не пояснялося. При цьому рівень державної інформаційної політики (“НАТО — так”) був не на багато вищий. Суспільство не отримало пояснень стосовно кожного аспекту євроатлантичної інтеграції. Взагалі-то гарно спланованої, продуманої до подробиць політики не проводилося. Влада виявилася геть неготовою до інформаційної антинатівської кампанії, а рівень підтримки громадянами євроатлантичного курсу став ще нижче.

Мабуть, відчуваючи кризу свіжих ідей політичної боротьби, частина суб'єктів виборчого процесу на парламентських виборах обрали НАТО та євроатлантичний курс України в якості одного з основних об'єктів критики під час виборчої кампанії. Найяскравіше це виявлялось у діях блоку “Не Так” і блоку Наталії Вітренко “Нова опозиція” у 2006 р., які експлуатували фобії найменше освіченої частини українського суспільства [14; 15].

Оскільки блок НСНУ позиціонував себе як прозахідна політична сила, декларував ідеї євроінтеграції України — “основним напрямом зовнішньої політики України залишатиметься інтеграція до європейських структур” [14], то лідер СДПУ(о) Віктор Медведчук не міг не скористатися цим і звинувачував команду В. Ющенка у насильному втягуванні України в НАТО. Навіть програма блоку починалася словами “Ми об'єднались в Блок заради сильної і життєздатної України, яка співробітничает з Заходом і Сходом та бере участь у Єдиному Економічному просторі. Ми сповнені рішучості ... не допустити втягуван-

ня України в НАТО, забезпечити законність і демократію” [14]. Загалом значна частина агітаційної кампанії СДПУ(о) була побудована на антинатовських гаслах. Серед агітпродукції блоку “Не Так” можна виділити чашки для чаю та кави з надписами “НАТО — Ні, ЄС — ТАК”, які безкоштовно роздавали в офісах. Надписи на чашках було виконано кольорами, які миттєво сприймаються зором людини, — червоним і синім. Такого ж вигляду були бігборди з агітацією за блок “Не Так”, тільки тут до гама вказаних кольорів було додано чорний. Чорний та червоний кольори миттєво фіксуються зором людини, на це і був розрахунок. У блоку “Не Так” не був розроблений слоган (“не так” не можна назвати слоганом), тому бігборди були перенасичені інформацією, яка цілком не сприймалась. Оскільки більша частина населення Західної України не підтримує проросійських гасел, то припускаємо, що блок “Не Так” здебільшого орієнтувався на електорат Східної України. А у Центральній та Західній Україні їх цікавило тільки російськомовне населення.

На таких же гаслах була побудована кампанія блоку Наталії Вітренко “Народна опозиція”. Значимо, що цей блок орієнтувався на маргіналізований, радикальний і проросійський електорат. Із агітаційної продукції у блоку не було чашок, ручок, банданів. Працювали апробованим шляхом через розповсюдження газет, листівок, наклеюк. Програма “Народної опозиції” різнилась від програми “Не Так” більшою гостротою і радикальністю. Хоча як перші, так і другі не відкидали європейські цінності. Зокрема, “європейські стандарти — у норми конституції України” [15] у програмі блоку Наталії Вітренко і “членство в СОТ та рух до ЄС за умови пріоритету захисту національних інтересів” у програмі блоку “Не Так” [14].

Ще одна політична сила, яка експлуатувала проблеми інтеграції, це Комуністична партія України. “Не допустимо втягування України до агресивного блоку НАТО. Зміцнимо дружні зв'язки з Російською Федерацією, Республікою Білорусь та іншими країнами СНД, наповнимо реальним змістом Угоди про Єдиний Економічний Простір” [16]. Лідер КПУ Петро Симоненко на зустрічах з виборцями виступав проти НАТО, але кампанія партії не будувалася на антинатовських гаслах. Основна боротьба партією велася за радикальну малозабезпечену молодь, але цей сегмент електорату надав перевагу блоку Юлії Тимошенко. Слід зауважити, що БЮТ як у програмі, так і в агітації не торкався питання інтеграційних процесів в

Україні. Також цю проблематику не використовувала Соціалістична партія України. У програмі міститься тільки ставлення партії до цих питань: “Ставлення до НАТО визначатиметься народом тільки на Всеукраїнському референдумі. Ми за добросусідські, взаємовигідні відносини з Росією та іншими країнами” [18].

За референдум щодо вступу України в НАТО виступала Партія регіонів. Серед населення ПР сприймалася як проросійська сила, хоча в програмі один із пунктів формулює європейську інтеграцію: “практичними справами, а не гаслами планомірно вести Україну до європейської інтеграції, за умов захисту національних інтересів України” [17]. Технологі партії орієнтувалися не тільки на Східну Україну. Була спроба охопити різні сегменти електоральної карти (молодь, людей середнього віку, пенсіонерів, представників етнопонаціональних груп, протестний електорат). Для того щоб заручитися підтримкою російськомовного електорату і водночас не відштовхнути україномовний, був розроблений слоган “дві мови — один народ” [17]. Проте технологі ПР не орієнтувалися на електорат Західної України. Основним завданням було не відштовхнути тих, хто раніше підтримував партію, і заручитися підтримкою протестного електорату.

Суб’єкти виборчого процесу не продумали наслідки впливу виборчих процедур на свідомість населення України, єдиною метою було завоювання влади. Вибори продемонстрували, що маніпулятивні технології переважають у гонсарії фахівців, а населення ще не навчилося чинити опір маніпуляціям. В Україні сформована масова свідомість, а нею досить легко керувати. Тільки підвищення рівня освіченості населення, формування не абстрактних, а дійових цінностей зможе вивести Україну на якісно новий рівень розвитку. Загалом парламентські вибори 2006 та 2007 р. у змісті використання проблем інтеграційних орієнтацій України майже не вирізнялись. Оскільки у політичній свідомості населення України сформувався ставлення до інтеграційних процесів, то суб’єкти виборчого процесу намагалися побудувати свою кампанію на стереотипах і міфах. Водночас використання інтеграційних орієнтацій в ролі виборчих технологій на парламентських виборах призвело до поглиблення тенденцій несприйняття населенням України вступу до НАТО, погіршення взаємовідносин із Європою та Росією. Наслідком цього стало погіршення економічної та політичної ситуації, поглиблення конфронтації між Заходом і Сходом України.

Література

1. Брюховецький В. Владу беруть силою, а утримують мудрістю // День. — 2005. — 21 січ. — С. 4.
2. Газин В. Украина и новый миропорядок // День. — 2005. — 19 июля. — С. 6.
3. Гальчинский А. Украина — Россия: новая повестка дня стратегического партнерства // День. — 2005. — 12 апр. — С. 6.
4. Дергачов О. Міжнародне становище України // Політична думка. — 2000. — № 2. — С. 100–105.
5. Зміни, що вносяться до Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу // Уряд. кур’єр. — 2001. — 24 січ. — С. 8.
6. Ким В. Аллергия на НАТО // Зеркало недели. — 2005. — 25 июня. — С. 4.
7. Княжанский В. Экономика в приоритеты власти не входит? // День. — 2005. — 19 июля. — С. 8.
8. Кынев А. В. Эффекты “майдана”: Политическая система Украины после кризиса 2004 г. // Полис. — 2005. — № 1. — С. 64–65.
9. Лазарева А. Задержали французы украинцев на пути в Европу? // Зеркало недели. — 2005. — 4 июня. — С. 3.
10. Малкин Е., Сучков Е. Основы избирательных технологий и партийного строительства. — М.: SPSL — “Русская панорама”, 2003. — 259 с.
11. Пастухов В. Б. Украина — не с Россией. Причины и последствия стратегических просчетов российской политики по отношению к Украине // Полис. — 2005. — № 1. — С. 29–32.
12. Передвиборна програма виборчого блоку політичних партій “Блок Юлії Тимошенко”. — <http://www.politik.org.ua/elect/electcontent.php3?c=493> (дані від 20 вересня 2007 р.).
13. Передвиборна програма блоку “Наша Україна”. — <http://www.politik.org.ua/elect/electcontent.php3?c=491> (дані від 20 вересня 2007 р.).
14. Передвиборна програма блоку “Не Так”. — <http://www.politik.org.ua/elect/electcontent.php3?c=499> (дані від 20 вересня 2007 р.).
15. Передвиборна програма Блоку Наталії Вітренко “Народна опозиція”. — <http://www.politik.org.ua/elect/electcontent.php3?c=490> (дані від 20 вересня 2007 р.).
16. Передвиборна програма Комуністичної партії України. — <http://www.politik.org.ua/elect/electcontent.php3?c=504> (дані від 20 вересня 2007 р.).
17. Передвиборна програма Партії регіонів. — <http://www.politik.org.ua/elect/electcontent.php3?c=514> (дані від 20 вересня 2007 р.).
18. Передвиборна програма Соціалістичної партії України. — <http://www.politik.org.ua/elect/electcontent.php3?c=523> (дані від 20 вересня 2007 р.).
19. Політологічний енциклопедичний словник / За ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. — К.: Генеза, 2004. — 562 с.
20. Портников В. Валізи ілюзій // День. — 2005. — 24 лют. — С. 1.
21. Рудич Ф. Україна, Росія, Євроатлантика: деякі аспекти взаємовідносин // Людина і політика. — 2000. — № 3. — С. 41.

Завоювання влади під час виборчих кампаній було головною метою суб'єктів виборчого процесу. Вибори продемонстрували, що маніпулятивні технології, побудовані на міфах і стереотипах, переважають у глосарії фахівців, а українське населення ще не навчилася чинити опір маніпуляціям. Спланованої та продуманої політики щодо проблем інтеграційних процесів під час виборчих кампаній не проводилось. Вибори вивели інформаційне середовище стосовно НАТО на дуже примітивний рівень, а влада виявилася неготовою до інформаційної антинатівської кампанії. Це призвело до того, що рівень підтримки громадянами євроатлантичного курсу став ще нижче та погіршилися взаємовідносини з Європою та Росією.

Завоевание власти во время избирательных кампаний было главной целью субъектов избирательного процесса. Выборы продемонстрировали, что манипулятивные технологии, построенные на мифах и стереотипах, преобладают во время избирательных кампаний, а украинское население еще не научилось оказывать сопротивление манипуляциям. Спланированной и продуманной политики относительно проблем интеграционных процессов во время избирательных кампаний не проводилось. Выборы вывели информационную среду относительно НАТО на очень примитивный уровень, а власть оказалась неготовой к информационной антинатовской кампании. Это привело к тому, что уровень поддержки гражданами евроатлантического курса стал еще ниже и ухудшились взаимоотношения с Европой и Россией.

The conquest authorities during electoral campaigns emerges the main by purpose subject electoral process. The Election has demonstrated that technologies of manipulate, built on myth and stereotype, dominate during electoral campaigns, but ukrainian population did not yet learn to fight back manipulate. Planned and thought-out politicians for problems integration processes during electoral campaigns was not conducted. The Election has removed the information ambience comparatively NATO on very primitive level, but power turned out to be to be unready to information antinatio of the campaigns. This has brought about that that level of support people European and Atlantic of the course became else below and grew worse the relations with Europe and Russia.

Надійшла 10 жовтня 2007 р.